

QUÁ TRÌNH THÀNH LẬP MEIROKUSHA (MINH LỤC XÃ) Ở NHẬT BẢN CUỐI THẾ KỶ XIX

NGUYỄN TIẾN LỤC*

Tóm tắt: Cuối thế kỷ XIX, ở Nhật Bản đã hình thành một hội trí thức lấy tên là Meirokusha (明六社 - Minh Lục xã). Hội Meirokusha đã tập hợp những trí thức nổi tiếng đương thời, tổ chức các hoạt động học thuật, diễn thuyết khai sáng tư tưởng cho dân chúng, cổ vũ sự nghiệp duy tân và là khởi nguồn cho tư tưởng và phong trào tự do dân quyền cuối thế kỷ XIX. Danh tiếng của Meirokusha được biết đến rộng rãi trên thế giới, nhưng việc nghiên cứu một cách có hệ thống và chi tiết về hội này như quá trình thành lập hội, cơ cấu tổ chức của hội và những hoạt động của nó với tư cách là một tập đoàn trí thức khai sáng thì vẫn còn ít. Xuất phát từ quan điểm hệ thống và toàn diện, chúng tôi đã tiến hành nghiên cứu chi tiết về quá trình hình thành, cơ cấu tổ chức, hoạt động khai sáng và đánh giá vai trò của Meirokusha đối với sự nghiệp văn minh hóa Nhật Bản. Trong phạm vi bài viết này, chúng tôi đi sâu vào nghiên cứu về quá trình thành lập và cơ cấu tổ chức của Meirokusha. Những vấn đề khác của tập đoàn trí thức khai sáng này sẽ được luận bàn trong các bài viết sau.

Từ khóa: Nhật Bản, Minh Trị, Meirokusha, Khai sáng, Hội trí thức

I. Về quá trình thành lập Meirokusha

Việc khởi xướng thành lập hội thuộc về công lao của Mori Arinori (森有礼). Mori là một trong 19 thanh niên tuổi trẻ, tài năng mà Satsuma-han đã nhờ thương nhân người Anh tên là Gloube, đưa sang Anh du học vào năm 1865. Lúc đó, Mori mới 19 tuổi. Sau thời gian học ở Anh, Mori sang Mỹ tiếp tục du học. Năm 1868, ông nhận được tin về sự kiện duy tân và nhanh chóng trở về nước.

Vừa về nước, Mori được chính phủ Minh Trị trọng dụng, cử làm Phán sự ngoại quốc ở Bộ Ngoại giao và kiêm nhiệm điều tra giáo dục. Và năm 1870, ông trở lại Mỹ với tư cách là nhà ngoại giao, giữ chức Công sứ, phụ trách lĩnh vực giao tế và giáo dục. Sau 3 năm làm việc ở Công sứ quán Nhật Bản tại Mỹ, tháng 7 năm 1873, ông trở về Nhật Bản.

Ý tưởng thành lập một hội học thuật của Mori có liên quan chặt chẽ với những năm tháng học tập và làm việc ở nước ngoài (Anh, Mỹ). Đặc biệt, trong thời gian làm việc ở Công sứ quán Nhật Bản tại Mỹ, ông đọc

* PGS., TS. Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia TP Hồ Chí Minh

được cuốn sách "Life and Resources in America" (Đời sống và nguồn lực ở Mỹ) trong đó có mục "Education Life and Institution" (Giáo dục và thể chế) do một người Mỹ làm việc ở Công sứ quán Nhật Bản tên là Charles Lanman biên soạn. Cuốn sách đó đề cập đến tình hình giáo dục bậc cao đẳng, đại học của Mỹ như quan hệ của giáo dục giữa chính quyền trung ương và địa phương, vấn đề kinh phí, quá trình và nội dung giáo dục, tính cần thiết của các trường sư phạm, việc giáo dục nữ sinh và việc thành lập trường đại học...

Năm 1872, Mori đã gửi phiếu điều tra tới các học giả nổi tiếng Mỹ nhờ tư vấn cho nền giáo dục của Nhật Bản, trong đó có đoạn viết: "Tôi gửi bảng điều tra này tới các quý vị với dụng ý muốn hoàn thành một phần sứ mệnh của tôi ở quý quốc, đặc biệt, tôi có dụng ý sử dụng kết quả điều tra này phục vụ cho việc xây dựng nền giáo dục Nhật Bản. Với mong muốn nâng cao sự tiến bộ của đế quốc Nhật Bản và góp phần vào việc nâng cao văn minh ở phương Đông, tôi mong muốn nhận được nhiều lời khuyên và dữ liệu từ quý vị. Tôi hy vọng nó sẽ là tài liệu tham khảo quý cho nhân dân nước tôi. Nói một cách khái quát, tôi mong nhận được lời góp ý quý báu của quý vị về việc làm thế nào để nâng cao tiêu chuẩn về trí lực, đạo đức và thể lực cho người Nhật Bản"¹. Sau khi nhận được ý kiến của 14 học giả Mỹ, Mori biên

tập lại và xuất bản cuốn sách bằng tiếng Anh tựa đề "Education in Japan" (Giáo dục ở Nhật Bản).

Như vậy, trong thời gian ở Mỹ, cùng với việc hoàn thành trách nhiệm của một nhà ngoại giao, Mori đã nỗ lực trong việc điều tra ý kiến của các học giả Mỹ cho tương lai nền giáo dục của Nhật Bản và áp ù những đề án cho cải cách giáo dục của Nhật Bản.

Nhưng sau khi tiếp xúc với thực trạng nền giáo dục Nhật Bản, Mori nhận thấy rằng, điều cấp bách nhất lúc này không phải là cải cách nền giáo dục mà là bồi dưỡng đội ngũ lãnh đạo cho đất nước, đặc biệt là đội ngũ các nhà giáo dục cho bậc đại học, cao đẳng và thiết lập trường sư phạm... Để làm được điều này, Mori có ý tưởng thành lập các hội học thuật, tạo ra diễn đàn tranh luận học thuật, xây dựng nền tảng cho nền học thuật nước nhà. Vì vậy mà thông qua sự giới thiệu của Yokoyama Sonichiro (横山宗一郎), một người tích cực cổ vũ cho thành lập hội học thuật, Mori đã nhanh chóng tiếp xúc với Nishimura Shigeki (西村茂樹).

Đương thời Nishimura vừa mới thôi chức vụ Tham sự Chiba-ken lên Tokyo chờ nhận chức Cục trưởng Bộ Giáo dục. Hai ông đã gặp nhau nhiều lần và chuyên bàn luận về việc thành lập hội học thuật. Trong hồi ký của mình, Nishimura kể lại rằng, Mori ra sức thuyết phục về sự cần thiết phải thành lập một hội trí thức theo mô hình của Mỹ: "Ở Mỹ mọi ngành nghiên cứu đều có học hội, nhờ vậy các học giả có dịp trao đổi ý kiến về học thuật, tổ chức những buổi nói chuyện có lợi ích cho người đời. Còn ở nước ta (Nhật Bản-TG), các học giả chỉ biết việc của mình,

¹ Tozawa Yukio, "Meirokusha với tư cách là tập đoàn tri thức - Từ quan điểm của Mori Arinori và Fukuzawa Yukichi", Kindai Nihon Kenkyu, Tập 2, Keio Gijuku Daigaku Fukuzawa Yukichi Kenkyu Senta, 1985 (戸沢行夫「知識人集団としての明六社一森有礼と福沢諭吉の視点から一『近代日本研究』、第2集、慶應義塾大学、1985年), tr. 293.

không chịu liên kết với nhau nên việc làm của họ ít mang lợi ích cho mọi người. Tôi có nguyện vọng thành lập hội học thuật như các học giả của nước Mỹ làm nơi hội họp, trao đổi và nghiên cứu. Những năm gần đây đạo đức của dân chúng bị suy thoái trầm trọng, chưa có điểm dừng. Muốn cứu văn tinh thế đó thì phải mượn sức của các bậc học sĩ cao kiến. Vì thế, bây giờ tôi muốn thành lập học hội, mưu cầu sự tiến bộ của học vấn, xây dựng mô phạm về đạo đức”² Như vậy mục tiêu đầu tiên của việc thành lập hội, theo Mori, là giao lưu, trao đổi kiến thức của học giả, thức giả và sau đó là đào tạo những nhà lãnh đạo có thể làm gương về đạo đức về mọi mặt cho nhân dân.

Vì vừa mới về lại Nhật Bản sau những năm công tác ở nước ngoài nên ông ủy nhiệm cho Nishimura vận động, tuyển chọn hội viên. Nishimura ghi lại khi nghe Mori nói về ý định việc thành lập học hội: “Tôi tán thành điều đó, hai bên tương nghị và tôi hứa rằng sẽ vận động các “danh gia” Tokyo tham gia”³ “Danh gia” mà Nishimura nói ở đây là những học giả nổi tiếng đang sống và làm việc ở Tokyo. Mori và Nishimura đã tiếp xúc và vận động các nhân vật sau đây tham gia vào việc thành lập hội: Fukuzawa Yukichi (福沢諭吉), Kato Hiroyuki (加藤弘之), Nakamura Masanao (中村政直), Nishi Amane (西周), Mitsukuri Shuhei (箕作秋平), Mitsukuri Rinsho (箕作麟祥), Sugi Koji (杉亨二) và Tsuda Mamichi (津田真

道). Tất cả những “danh gia” này đều tán thành đề án của Mori.

Về địa điểm các cuộc hội họp, hội đàm liên quan đến thành lập hội, theo “nhật ký” của một trong những “danh gia” là Kato Hiroyuki có ghi chép về một số sự kiện như sau: “Ngày 21 tháng 8 năm Meiji thứ 6: tàn bộ đến nhà của Mori Arinori”; Ngày 1 tháng 9: theo lời mời của Công sứ Mori, trước 5 giờ tôi đã đến nhà ông. Hôm đó có Tsuda, Nishi, Nakamura Keitaro (Masanao), Mitsukuri Shuhei, Nishimura cùng tham dự. Đến 11 giờ tối mới về nhà”⁴. Như vậy, các cuộc hội họp bàn về việc xúc tiến thành lập Hội Meirokusha thường diễn ra ở nhà Mori.

Về nội dung của các cuộc hội nghị trừ bị, các thành viên sáng lập đã thảo luận những ý kiến của Mori và đạt được nhận thức chung về sự cần thiết phải thành lập hội học thuật để “nâng cao của học vấn”, xây dựng “mô phạm về đạo đức”.

Về thời gian chính thức thành lập, trong “Diễn thuyết về việc bầu Hội đồng điều hành Meirokusha”, Mori viết: “Từ khi tôi ở Mỹ về, tôi có ý định thành lập hội, được sự hưởng ứng nhanh chóng của các quý vị tham gia, trải qua 3, 4 lần nghị thảo về quy chế thành lập hội, cuối cùng thì đến tháng 2 năm Minh Trị thứ 7 chính thức thành lập hội”⁵ Trong một ký sự do Nishimura chấp bút, có đoạn viết: “Tất cả bậc hiền tài trong hội đều là danh sĩ của cả nước, mọi người đều luận

⁴ Dẫn theo Tozawa Yukio, Tidd, tr. 294.

⁵ Kageyama Noboru, Hoạt động giáo dục xã hội của Meirokusha và người Shizuoka-han, Hoso Kyoiku Kaihatsu Senta- Kenkyu Kiyo, No. 9, 1993 (影山昇「明六社の社会教育活動と静岡藩の人びと」『放送教育開発センター研究紀要』, 第9号, 1993年), tr. 90.

² Koga Katsujiro, Những nhà tư tưởng của Meirokusha, Social Sciences, Vol. 6, 2000 (明六社の思想家達, ソシオサイエンス, Vol. 6, 2000), tr. 42.

³ Dẫn theo Tozawa Yukio, Tidd, tr. 294.

ngệ rất trác việt, kỹ vĩ, các luận thuyết chưa từng có trong thiên cổ được diễn ra ở hội này. Các tiên sinh đều có kiến thức trác việt, lý luận cao siêu, hy vọng đánh thức ngu muội, làm mờ phạm về đạo đức cho thiên hạ”⁶

2. Về cơ cấu tổ chức của hội

Trong quá trình vận động thành lập hội, các nhà sáng lập đã cùng nhau soạn thảo và thông qua “Quy chế thành lập hội” Meirokusha (từ đây xin viết tắt là “Quy chế”) gồm 19 điều. Quy chế này, về sau, được đăng tải ở Meiroku Zashi (明六雜誌) do Hội Meirokusha phát hành.

Cơ cấu, tổ chức và thành viên của hội đều đã được quy định rõ trong “Quy chế”.

Về tôn chỉ thành lập hội, trong Điều 1 của “Quy chế” ghi rõ: Tôn chỉ thành lập hội là xúc tiến nền giáo dục ở nước ta, tập hợp những người hữu chí thành hội, bằng phương pháp thương nghị, và các đồng chí cùng hội trao đổi những ý kiến còn khác nhau, mở mang trí thức cho dân chúng một cách rộng rãi.

Về tên gọi của hội, trong Điều 2 của “Quy chế” ghi rõ: Hội mang tên là Meirokusha. Meirokusha là viết tắt của Mei (Minh) - do hội thành lập vào thời Meiji (Minh Trị), Roku (Lục) là 6 - do việc vận động thành lập hội bắt đầu vào năm Minh Trị thứ 6 và sha (xã) tức là hội, tập đoàn.

“Quy chế” còn quy định: Ban lãnh đạo hội gồm 3 người: Hội trưởng, thư ký và kế toán (Điều 11). Thời kỳ mới thành lập Hội trưởng là Mori, thư ký là Sera Taiichi 世羅泰一, kế toán là Shimizu Usaburo 清水卯三

郎. Nhiệm vụ của thư ký được quy định là ghi chép lại các buổi diễn thuyết và thảo luận của hội, việc ghi chép này có liên quan đến đăng tải trên tạp chí Meiroku Zasshi sau này.

Về việc bầu Hội trưởng, trong Diễn thuyết của Mori nhân 1 năm thành lập hội có đoạn: “Trong quá trình thảo luận bầu chọn Hội trưởng, có ý kiến nên bầu Fukuzawa, tôi và Nishimura đồng ý và đã thỉnh cầu Fukuzawa, nhưng ông ấy cố chấp từ chối nên điều đó không thực hiện được” và mọi người nhất trí cử Mori làm Hội trưởng⁷.

Về hội nghị định kỳ, hàng tháng hội sẽ tiến hành hội nghị toàn thể, định kỳ 1 tháng 2 lần vào ngày 1 và ngày 16. Địa điểm họp do hội nghị lần trước quy định. Chương trình hội nghị do ban lãnh đạo quyết định. Trong trường hợp Hội trưởng bận việc hoặc có 5 hội viên đề nghị thì có thể họp một ngày khác với ngày đã quy định (Điều 10).

Về tài chính của hội, trong Điều 9 của “Quy chế” quy định: Tài chính của hội do các hội viên đóng góp, hàng tháng các hội viên nộp hội phí và kế toán ghi vào sổ tài chính của hội.

Như vậy, việc thành lập Meirokusha khởi đầu bằng ý tưởng của Mori, nhưng nó là kết quả thảo luận, bàn bạc và đi đến nhất trí của nhóm trí thức “danh gia” ở Tokyo đầu thời Meiji. “Danh gia” là những trí thức ưu tú, được đào tạo bài bản, có tài cao, đức trọng. Với ý nghĩa đó mà nói, Meirokusha là một tập đoàn trí thức có tư tưởng tiên tiến, khai sáng của Nhật Bản lúc bấy giờ.

⁶ Dẫn theo Tozawa Yukio, Tlđđ, tr. 296.

⁷ Dẫn theo Kageyama Noboru, Tlđđ, tr. 90.

3. Về hội viên

3.1. Thành phần hội viên

Từ Điều 3 đến Điều 8 của “Quy chế” đề cập đến hội viên của Hội. Theo đó, hội viên của hội bao gồm 4 loại: hội viên chính thức, hội viên thông tin, hội viên danh dự và hội viên bên ngoài. Hội viên chính thức gồm các hội viên sáng lập và hội viên thường xuyên. Hội viên thông tin viên là các hội viên có quan tâm sâu sắc đến hoạt động của hội nhưng do ở xa, không thường xuyên dự họp, được 2/3 hội viên chính thức bầu chọn. Hội viên danh dự là những người có công lao lớn với đất nước và có đạo đức chính trực, được toàn thể hội viên chính thức bầu chọn (trên thực tế, theo tư liệu lưu lại, hội chưa bầu người nào làm hội viên danh dự). Và cuối cùng là các hội viên bên ngoài, tức là các hội viên ở xa, thỉnh thoảng lên Tokyo, quan tâm đến hoạt động của hội và nộp hội phí đầy đủ⁸.

Trong 4 loại hội viên đó chỉ có hội viên chính thức mới có quyền bầu cử. Họ là những người lãnh đạo hội và những người tích cực hoạt động cho hội. Hội viên sáng lập gồm 10 “danh gia” đương là Mori, Nishimura, Fukuzawa Yukichi, Kato Hiroyuki, Mitsukuri Rinsho, Mitsukuri Shuhei, Nakamura Masanao, Nishi Amane, Sugi Koji và Tsuda Mamichi. Tuy nhiên, Mitsukuri Rinsho với lý do bị bệnh nên tháng 12 năm Meiji thứ 7 đã xin rút khỏi hội. Ngoài ra, còn có một số khách mời tham gia vào một số cuộc họp của hội nghe và có ý kiến vào các cuộc diễn thuyết.

Ngoài ra còn có 40 người là hội viên khách mời, trong đó có những nhân vật nổi tiếng như Okudaira Masayuki (奥平正行), Kamei Jikan (亀井次官), Date Muneshiro (伊達旨白), Lãnh chúa cũ; Fukuchi Genichiro (福地源一郎), chủ bút báo Tokyo Nichinichi (東京日日); Yoshizawa Shigeru (吉沢茂), chủ quản tờ báo Jiyu Shimbun (自由新聞); Fujino Zenzo (藤野善蔵), Chủ tịch Keio Gijuku; Fukuha Mishizu (福葉美静), quan chức Bộ Cung đình; Ueki Edamori (植木枝盛), người sáng lập Risshisha (立志社 Lập chí xã).

3.2. Đặc điểm chung của các hội viên

Theo thống kê của Tozawa Yukio thì có đến gần 100 người⁹ là hội viên của Meirokusha, tuy nhiên, trên thực tế, hoạt động chủ yếu của hội do các thành viên chính thức (hội viên sáng lập và hội viên thường xuyên) tiến hành. Vì thế, khi đề cập đến đặc điểm chung của hội viên, chúng ta chỉ phân tích từ những hội viên chính thức mà thôi.

Mặc dù xuất thân từ những gia đình khác nhau nhưng phần lớn hội viên đều có quá trình học tập tương đối giống nhau: lúc nhỏ họ đều theo học Nho học, nhưng không phải trường phái Chu tử học bảo thủ mà là các trường phái nho học canh tân như Ogyu Sorai; sau đó chuyển sang Tây học (Yogaku) và vào thời điểm thành lập hội thì họ đều là những nhà Tây học, thông thạo các ngôn ngữ phương Tây như tiếng Anh hoặc tiếng Pháp, tiếng Đức...

⁸ Dẫn theo Kageyama Noboru, Bdd, tr.90

⁹ Tozawa Yukio, Tlđđ, tr. 309-311.

Bảng 1: Danh sách hội viên sáng lập

TT	Họ tên	Tuổi*	Lưu học	Chức vụ cao nhất
1	Mori Arinori	26	Anh, Mỹ	Bộ trưởng Bộ Giáo dục
2	Fukuzawa Yukichi	38	Pháp, Mỹ	Nhà sáng lập Keio Gijuku
3	Nishimura Shigeki	45	-	Cục trưởng Bộ Giáo dục,
4	Kato Hiroyuki	37	-	Thư ký Bộ Cung đình
5	Nishi Amane	44	Hà Lan	Thứ trưởng Bộ Lục quân
6	Tsuda Mamichi	44	Hà Lan	Cục trưởng Bộ Ngoại giao
7	Nakamura Masanao	41	Anh	Quan chức Bộ Tài chính
8	Sugi Koji	45	-	Thư ký Thái chính quan
9	Mitsukuri Shuhei	48	Pháp, Anh, Nga	Quản lý Đại học Sư phạm Tokyo
10	Mitsukuri Rinsho	27	Anh	Cục trưởng Phiên dịch

Ghi chú: *Tính vào thời điểm 1873

Bảng 2: Danh sách hội viên thường xuyên

TT	Họ tên	Tuổi	Lưu học	Chức vụ cao nhất
1	Sera Taiichi	28	-	Thư ký Meirokusha
2	Shimizu Usaburo	35	Pháp	Quản lý Suieiya
3	Hatakeyama Yoshinari	30	Anh, Mỹ	Hiệu trưởng Kaisei
4	Tsuda Sen	36	Mỹ, Áo	Sáng lập Gakunosha
5	Tsuji Shinji	31	-	Quan chức Bộ Giáo dục
6	Sakatani Shiroshi	51	-	Quan chức Bộ Lục quân
7	Hida Shosaku	28	-	Keio Gijuku
8	Sugita Gentan	55	-	Bác sĩ Kohama-han

Bảng 3: Danh sách hội viên thông tin

TT	Họ tên	Tuổi	Lưu học	Chức vụ cao nhất
1	Tomita Tetsunosuke	38	Mỹ, Anh	Lãnh sự New York
2	Takagi Saburo	32	Mỹ	Đại biện Lâm thời Mỹ
3	William Elliot Griffis	30	Mỹ	GS Trường Keisei
4	Kashiwabara Takaaki	38	-	Bác sĩ của Tokugawa Keiki

Bảng 4: Danh sách hội viên bên ngoài

TT	Họ tên	Tuổi	Lưu học	Chức vụ cao nhất
1	Tanaka Funima	28	Anh, Pháp, Mỹ	Quan chức Bộ Giáo dục
2	Kuki Ryoichi	21		
3	Yoshikawa Masao	36	-	Giám đốc Bảo tàng Quốc gia
4	Akiyama Tsunetaro	24	-	Keio Gijuku
5	Arai Yasubumi		-	Quan chức Bộ Nội vụ
6	Maeshima Hisoka	38	Anh	Quan chức Bộ Lục quân
7	Shibata Masayoshi	32	Mỹ	Thư ký Bộ Ngoại giao
8	Nagayo Sensai	35	Pháp, Anh, Mỹ	Cục trưởng Bộ Giáo dục
9	Yoyasu Satoshi	37	-	Sáng lập Yomiuri Shimbun
10	Daikyu Hiroshū	34	Anh	Quan chức Thái chính quan
11	Yoshihara Shigetoshi	27	Anh, Mỹ	Quan chức Bộ Ngoại giao

Phần lớn các hội viên sáng lập đều đã đi du học ở Châu Âu và Mỹ, nơi phát xuất tư tưởng và phong trào khai sáng từ nhiều thế kỷ trước. Mori Arinori đã từng du học và làm việc ở Anh, Mỹ; Nakamura Masanao du học ở Anh; Mitsukuri Shuhei du học ở Pháp, Anh, Mỹ; Mitsukuri Rinsho đã từng du học ở Anh; Fukuzawa Yukichi đã thị sát và nghiên cứu ở Mỹ và các nước Châu Âu, lâu nhất là Pháp, Anh; Nishi Amane và Tsuda Mamichi du học ở Hà Lan... Nishimura Shigeki, Kato Hiroyuki, Sugi Koji không đi du học Âu Mỹ nhưng ở trong nước các ông đã học tiếng Hà Lan, tiếng Anh, tiếng Đức, trở thành các nhà Tây học và là những người tích cực truyền bá tư tưởng Khai sáng của Âu Mỹ vào Nhật Bản.

Một điểm tương đồng khác nữa giữa các hội viên Meirokusha là họ đều là cựu quan chức của chính quyền Tokugawa Bakufu. Nishi, Kato, Sugi, Tsuda, Mitsukuri Rinsho là giảng viên của trung tâm nghiên cứu thư tịch Tây phương, ban đầu hãy còn gọi là Bansho Shirabesho (番書調所), tiền thân của Kaiseisho (開成所) đã nói ở trên. Mặt khác, Fukuzawa và Mitsukuri Shuhei là chuyên gia ở Nha dịch thuật của chính quyền Tokugawa.

Các hội viên sáng lập là những trí thức nổi tiếng Nhật Bản đương thời. Vào thời điểm sáng lập Meirokusha thì Mori là trợ lý Thứ trưởng Ngoại giao; Fukuzawa là người sáng lập Đại học Keio Gijuku; Nishimura làm Trưởng phòng biên tập của Bộ Giáo dục; Kato vừa làm thị giảng (thầy giảng cho Thiên hoàng) vừa làm thư ký Kunaicho (宮内庁 Bộ Cung đình); Nishi là Thứ trưởng

Quốc phòng... Ngoại trừ Fukuzawa, các hội viên sáng lập Meirokusha đều là viên chức cao cấp trong chính quyền Minh Trị.

Họ đều là những nhà Tây học tiêu biểu, có tư tưởng khai sáng ở Nhật Bản lúc bấy giờ. Họ đóng vai trò quan trọng trong việc khai sáng tư tưởng cho nhân dân Nhật Bản¹⁰

*
* *

Do hoàn cảnh lịch sử đặc biệt, ngay trong thời Sakoku (鎖国 : đóng cửa kiểu Nhật), ở Nhật Bản đã hình thành tầng lớp trí thức Tây học. Tầng lớp này, phần lớn, xuất thân từ tầng lớp võ sĩ bậc thấp và bậc trung, được học Nho học từ lúc nhỏ, nhưng phần lớn họ không theo trường phái Chu từ học mà theo trường phái Dương Minh học (陽明学) có tính mở. Nhờ đó, khi Nhật Bản mở cửa họ chuyển sang học Hà Lan học (蘭学), sau đó sang Tây học (洋学). Các thành viên của Hội Meirokusha là những đại biểu tinh hoa của những trí thức Tây học Nhật Bản đầu thời Minh Trị.

Mori Arinori có vai trò đặc biệt trong quá trình vận động thành lập Hội Meirokusha. Trong quá trình công tác ở Anh, Mỹ, ông này sinh ra ý tưởng muốn thành lập hội trí thức có nhiệm vụ khai sáng cho dân chúng Nhật Bản. Ông về nước, liên lạc với các "đang gia" ở Tokyo, đặc biệt là những người có uy tín, có mối liên hệ rộng rãi với giới trí thức Tokyo, tổ chức nhiều cuộc gặp gỡ, đàm

¹⁰ Xin tham khảo thêm Vĩnh Sinh, "Hội trí thức Meirokusha và tư tưởng khai sáng ở Nhật Bản", *Thời đại mới*, Số 4, 2005.

luận về việc thành lập hội, và soạn thảo quy chế của hội. Một nhân vật khác tuy không xuất hiện nhiều trong quá trình vận động thành lập hội nhưng được đánh giá là có vai trò quan trọng trong quá trình này là Fukuzawa Yukichi. Khi bầu Hội trưởng, mặc dù được cả Mori và Nishimura tiến cử nhưng Fukuzawa một mực từ chối nên Mori phải đảm nhiệm chức vụ đó, tuy nhiên để vận hành hoạt động của hội như nội dung các diễn thuyết và luận bản trong các lần hội họp định kỳ đều do Fukuzawa nghĩ ra và điều hành.

Với việc tập hợp được tầng lớp trí thức tinh hoa của Nhật Bản, đặc biệt là những “đanh gia” Tokyo, Meirokusha tiêu biểu cho tập đoàn trí thức mới của Nhật Bản trong thời kỳ đầu Minh Trị duy tân.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Fukuzawa Yukichi, *Phúc Ông tự truyện*, Phạm Thu Giang dịch, Nxb Trí thức, 2006.
2. Nguyễn Tiến Lữc (Tuyển chọn), *Nhật Bản và Việt Nam: Phong trào văn minh hóa cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX*, Nxb Giáo dục Việt Nam, 2012.
3. Vĩnh Sinh, *Việt Nam và Nhật Bản - Giao lưu văn hóa*, Nxb Văn nghệ, TP. Hồ Chí Minh, 2001.
4. Vĩnh Sinh, “Hội trí thức Meirokusha và tư tưởng khai sáng ở Nhật Bản”. *Thời đại mới*, Số 4, 2005.
5. 戸沢行夫, 「知識人集団としての明六社 - 森有礼と福沢諭吉の視点から -」, 『近代日本研究』、第2集、慶應義塾大学、

1985年 (Tozawa Yukio, “Meirokusha với tư cách là tập đoàn trí thức - Từ quan điểm của Mori Arinori và Fukuzawa Yukichi”, *Nghiên cứu Nhật Bản cận đại*, Tập 2, Keio Gijuku Daigaku Fukuzawa Yukichi Kenkyu Senta, 1985).

6. 古賀 勝次郎, 「明六社の思想家達」、『ソシオサイエンス』 Vol. 6、早稲田大学、2000年 (Koga Katsujiro, “Những nhà tư tưởng của Meirokusha”, *Tạp chí Social Sciences*, Vol. 6, Waseda Daigaku, 2000).

7. 影山 昇, 「明六社の社会教育活動と静岡藩の人びと」 『放送教育開発センター研究紀要』、第9号、1993年 (Kageyama Noboru, Hoạt động giáo dục xã hội của Meirokusha và người Shizuoka-han, *Hoso Kyoiku Kaihatsu Senta- Kenkyu Kiyō*, No. 9, 1993).